

УДК 376.4:37.025:159.955

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕСУРСНОЇ СКЛАДОВОЇ НАВЧАЛЬНО- ПІЗНАВАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Оксана Мякушко, Інститут спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна, sanamiak9@gmail.com

Діти з інтелектуальними порушеннями характеризуються низькою пізнавальною активністю, що зумовлює потребу в спеціально організованій роботі з її стимуляції. Спираючись на авторську модель навчально-пізнавальних компетентностей, у статті систематизовані й узагальнені напрями такої роботи, зокрема, це: нормалізація тонічної регуляції, активізація емоцій (енергетичної системи мозку), створення умов для підвищення працездатності та зниження втомлюваності дітей на заняттях. З кожного з цих напрямів окреслено різні форми і методи занять, надані орієнтовні приклади завдань.

Ключові слова: навчально-пізнавальні компетентності, ресурсний компонент навчально-пізнавальних компетентностей, стимуляція пізнавальної активності, діти з порушеннями інтелектуального розвитку.

Оксана Мякушко, Институт специальной педагогики и психологии имени Николая Ярмаченко Национальной академии педагогических наук Украины, м. Киев, Украина, sanamiak9@gmail.com

Пути оптимизации функционирования ресурсной составляющей учебно-познавательной компетентности у детей с нарушениями интеллектуального развития

Дети с интеллектуальными нарушениями характеризуются низкой познавательной активностью, обуславливает потребность в специально организованной работе с ее стимуляции. Опираясь на авторскую модель учебно-познавательных компетенций, в статье систематизированы и обобщены направления такой работы, в частности, это: нормализация тонической регуляции, активизация эмоций (в качестве энергетической системы мозга), создание условий для повышения работоспособности и снижения утомляемости детей на занятиях. По каждому из этих направлений обозначены различные формы и методы занятий, предоставленные ориентировочные примеры задач.

Ключевые слова: учебно-познавательные компетентности, ресурсный компонент учебно-познавательных компетенций, стимуляция познавательной активности, дети с нарушениями интеллектуального развития.

© Мякушко О., 2020

Oksana Miakushko, Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology The National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Ways to optimize the functioning of the resource component of educational-cognitive competencies in children with intellectual disabilities

Children with intellectual disabilities are characterized by low cognitive activity, which causes to the need for specially organized work to stimulate it. Based on the author's model of educational and cognitive competencies, the article systematizes and generalizes the directions of such work, in particular: normalization of tonic regulation, activation of emotions (as an energy system of the brain), creation of conditions for increasing the efficiency and reducing the fatigue of children in the classroom. The various forms and methods of work are indicated, examples of tasks are given for each of these areas.

Keywords: educational and cognitive competencies, resource component of educational-cognitive competencies, stimulation of cognitive activity, children with intellectual disabilities.

Актуальність проблеми дослідження. Оскільки у стрімко змінюваному світі виникає потреба в особистості, здатної до успішної діяльності в різних сферах, важливим компонентом особистісно-орієнтованої парадигми освіти визнається формування в учнів ключових компетенцій, однією з яких в нормативних документах визнається така компетентність, як «уміння вчитися» (Ю. Бабанський, В. Лазарчук, В. Шарко, А. Усова А. Хуторський). Відповідно, все більше зростають вимоги й до пізнавальної діяльності учнів.

Утім, в учнів із порушеннями інтелектуального розвитку така діяльність відрізняється своєрідністю, виявляючись у низькому рівні їхньої пізнавальної активності й основних психічних процесів. Це, зокрема, поряд з іншими причинами, певною мірою обмежує успішність цієї категорії дітей в освітньому середовищі. Проте, освітня діяльність дітей із порушеннями інтелектуального розвитку визнана однією з основних і невід'ємних умов їхньої успішної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства та ефективної самореалізації в різних видах професійної й соціальної діяльності.

Враховуючи вищезазначене, стимуляція пізнавальної активності визнається однією з особливих освітніх потреб, характерних для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку [4], залишаючись сьогодні однією з найактуальніших проблем та спонукає до пошуку сучасних підходів та розроблення інноваційних засобів її розв'язання.

Аналіз наукових досліджень. Пізнавальна активність дітей із порушеннями інтелектуального розвитку досліджувалась багатьма вченими (М. Блюміна, Г. Сухарева, С. Рубінштейн та ін.), які відзначають знижений інтерес дітей цієї категорії до навколишнього світу, млявість й відсутність ініціативи. Пізнавальна активність в учнів із порушеннями інтелектуального розвитку виявляється залежно від ситуації, у них переважають аморфні пізнавальні інтереси, діти не прагнуть до активної пізнавальної діяльності поза школою, демонструючи відсутність мотивів самоосвіти та лише зовнішню мотивацію навчання.

У науковій літературі визначені також чинники, від яких залежить розвиток пізнавальної активності дитини з порушенням інтелектуального розвитку.

Зокрема, встановлена його пряма залежність від недорозвиненості психічних процесів (Н. Морозова, Г. Сухарева). Уповільнене та з великою кількістю особливостей і недоліків формування відчуттів і сприймання, розлади всіх видів уваги та знижена її стійкість ускладнюють цілеспрямовану пізнавальну активність і є однією з передумов виникнення труднощів у здійсненні розумової діяльності. Це позначається й на особистісному розвитку дітей, який характеризується їхньою несамостійністю, невмінням долати перешкоди та протистояти будь-яким діям (К. Вересотська, В. Петрова, Ж. Шиф).

Варто зауважити, що слабка орієнтовна діяльність у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку – це симптом, пов'язаний з особливостями протікання нейрофізіологічних процесів у корі головного мозку. Так, у дітей відзначаються грубі зміни в умовно-рефлекторній діяльності, слабкість замикальних функцій кори, інертність нервових процесів, розбалансованість процесів збудження і гальмування та підвищена схильність до охоронного гальмування, порушення взаємодії сигнальних систем. Наслідком чого і є зниження пізнавальної активності загалом (Н. Морозова, Г. Сухарева). Тому, важливою є цілеспрямована робота, спрямована на розвиток базових психічних процесів таких дітей.

З-поміж інших чинників, що впливають на пізнавальну активність, визнається емоційне благополуччя дитини. Емоційна сфера відіграє велике значення в процесі пізнання, оскільки активізує роботу мислення (Дж. Мейєр, П. Селовей, Д. Карузо). І тому характерні для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку розлади емоційної сфери (а у випадках важкого ураження центральної нервової системи почуття є одноманітними й нестійкими) ускладнюють негативний вплив на їхню пізнавальну активність.

Згідно з психологічними уявленнями, пізнавальна активність – це якість не вроджена і непостійна, вона динамічно розвивається, може прогресувати і регресувати під впливом школи, товаришів, сім'ї та інших чинників. Принципове значення для розвитку пізнавальної активності дитини на всіх її вікових етапах надається ставленню дорослого в оточенні дитини до неї та самого себе, зокрема, ставлення вчителя і стиль його спілкування з учнями на уроці, успішність і настрої самого учня. Відповідно, важливу роль відіграє психологічний клімат школи, який виявляє вплив на діяльність і емоційне самопочуття педагогів і учнів.

Ще одним з основних важелів формування пізнавальної активності й інтересу в навчальній діяльності є створення умов, що забезпечують дитині успіх у ній та відчуття радості на шляху її просування від незнання до знання, від невміння до вміння. В. Ільїн і М. Подд'яков виділяють два типи дитячої активності: власну активність і активність дитини, яка стимулюється дорослим. У випадку дитини з порушеннями інтелектуального розвитку її власна активність у будь-якому випадку пов'язується з діяльністю, що спрямовується від дорослого, а отримані від дорослих знання та вміння приймаються і стають її досвідом, яким вона оперує, як своїм.

Так, у сучасній науково-методичній літературі надаються рекомендації різного спрямування з формування й предметного розвитку пізнавальної активності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Мета статті – узагальнення та інтеграція запропонованих у спеціальній психолого-педагогічній літературі методів і засобів стимуляції пізнавальної активності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, осмислення їх у рамках єдиної концептуальної системи. Адже, це забезпечить більш глибоке і цілісне наукове обґрунтування під час побудови індивідуальних освітніх маршрутів для учнів цієї категорії, а також сприятиме більш органічному поєднанню корекційно-розвивальних програм дітей з їх навчальним процесом (як в урочний, так і в позаурочний час).

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з природної організації процесу пізнання, нами було розроблено модель структури навчально-пізнавальних компетентностей [6], у якій виділено *два аспекти пізнавальної компетентності* (біологічно обумовлений аспект пізнавальної діяльності та її суспільно обумовлений соціальний аспект) і в кожному з них – *три складові* (відповідно глобальній функції, який виконує мозок людини і відображених О. Лурією у трьох функціональних блоках).

Передусім, мозок виконує функцію *каналу зв'язку з довкіллям*, який у фоновому режимі слідкує за змінами у навколишньому і внутрішньому середовищі та за потреби активується (*енергетичний блок мозку*). Відповідно, однією з передумов всебічного розвитку дитини є *нормалізація у неї тонічної регуляції*, яка в більш широкому розумінні (не лише як тонус нервово-м'язового апарата) трактується М. Бернштейном, У. Грей, О. Лурією і Д. Узнадзе як тонічна активність усього організму. І з такої позиції та на підставі багаторічної практичної роботи з особливими дітьми, Б. Архіпов, О. Максимова і Н. Семенова [2] вважають рівень тонічної регуляції (рівня психічного реагування цілого організму) *підґрунтям формування психіки дитини* (усвідомлення себе, Я-свідомості), а Т. Скрипник – соціального інтелекту.

Ґрунтуючись на цих позиціях, у запропонованій нами моделі навчально-пізнавальних компетентностей (у рамках інформаційного і структурно-функціонального підходу до психічної діяльності) рівень тонічної регуляції виділено в якості ресурсної складової як в біологічно зумовленому аспекті навчально-пізнавальної діяльності (внутрішньої й зовнішньої детермінант функціональної системи психіки, що сприяють активізації пізнавальної діяльності та зосередженості на неї), так і в її соціальному аспекті (як почуття безпеки і довіри) [6].

Отже, нормалізація тонічної регуляції є однією з передумов усебічного розвитку й, відповідно, напрямом корекційно-розвивальних занять для формування у дітей підґрунтя психомоторного інтелекту і психічного розвитку загалом.

По-перше, з огляду на низьку пізнавальну активність мозку в дітей із інтелектуальними порушеннями, вони потребують більш сильної й частіше повторюваної *стимуляції відчуттів* власного тіла (тактильних, пропріоцептивних й вестибулярних), які є онтогенетично базовими для набуття й накопичення сенсорного досвіду і розвитку особистості загалом. Заняття з нормалізації тонічної регуляції також пов'язані із розвитком загальної моторики і тренуванням вольових якостей дитини. З цією метою Т. Скрипник [9] для дітей з аутизмом пропонує використовувати програму з *кінезітерапії* (що передбачає терапію

рухом, формування здатності до рухового планування тощо) та *нейрокінезітерапії* (система спеціальних засобів і вправ, які цілеспрямовано впливають на головні й спинальні нервові структури через інформаційно значущий зворотний зв'язок).

Варто зауважити, що моторний розвиток дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (терапія рухом, рухова адаптація) завжди був і досі є загально-визнаною важливою частиною їх соціальної реабілітації (О. Гаврилов, А. Маллер, М. Пішчек, Л. Шипіцина та ін.), передбачаючи розвиток дрібної і загальної моторики, координації рухів. В основному ж відновлення і компенсація функціональних можливостей організму, рухових дій дітей відбувається за допомогою фізичної та фізкультурно-спортивної реабілітації, для чого на сьогодні запропоновані різні види фізичної активності, спортивно-оздоровчі технології, в тому числі танцювальну терапію та музично-ритмічну гімнастику (А. Корнев, І. Михайловська, Ю. Шаферова, F. Brunet та ін.).

Утім, досягнення нейропсихології спонукають приділяти більше уваги стимуляції у дітей більш глибоких мозкових структур. Для нормалізації тону і підвищення працездатності дітей з особливими потребами ефективним є застосування занять з *сенсорної інтеграції* [5], а також вправ з напрямку нейропсихологічної корекції, спрямованого на *подолання дефіцитарності стоволових утворень мозку та дефіцитарності у роботі підкоркових утворень* (базальних ядер) мозку – сенсомоторної корекції (основними блоками вправ якої є дихальні, окорухові вправи, розтяжки і так звані «повзання») (О. Багаутдінова [3], Г. Семенович).

Інноваційні заняття і вправи з сенсорної інтеграції та сенсомоторної нейропсихологічної корекції сьогодні успішно впроваджуються в практику спеціальної школи для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, що було продемонстровано на міжнародному конгресі психологами і логопедом спеціальної школи № 26 м. Києва А. Бродецькою, І. Петренко та В. Петрачковою.

По-друге, вирішуючи питання активізації навчально-пізнавальної діяльності ми виходимо з того, що основою розвитку психічних процесів – уваги, пам'яті, сприймання, мислення та мовлення – є *розвиток дрібної моторики*. На думку В. Сухомлинського, витоки здібностей і обдарувань дітей знаходяться на кінчиках їх пальців. А згідно М. Монтесорі, кожний рух дитини є ще однією складочкою в корі великих півкуль.

Відповідно, активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей із порушеннями інтелекту сприятиме *розвиток дрібної моторики* на індивідуальних та групових заняттях з психологом, а також на предметних уроках (з математики, навчання грамоти, «Я досліджую світ» тощо) із застосуванням різних технологій, таких як:

- пальчикова гімнастика з мовленнєвим супроводом,
- дидактичні ігри,
- ігри з нестандартним обладнанням:
- з кольоровими *канцелярськими скріпками* (наприклад: складання ланцюжка за зразком зі скріпок одного кольору або чергуючи їх за кольором або розміром; складання різних малюнків; доповнення скріпкою відсутньої деталі малюнка

ка (типу «Що забув намалювати художник?»); домальовування сюжетних картин за допомогою скріпок і прикріплених на них дрібних деталей),

- з *аквагрунтом* (зафарбовування прозорих малюнків за допомогою різнокольорової суміші кульок з гідрогелем та допоміжних предметів, наприклад, пластикової ложки),
- з *піском* (малювання по піску на склі, припускаючи використання додаткових матеріалів – камінців, прозорих скелець, черепашок; у більш спрощеному варіанті можна малювати манкою на підносі),
- з *пінкою для гоління* (малювання на пінці, монотипія з пінкою, об'ємні зображення) тощо,
- нетрадиційні техніки розвитку дрібної моторики (ниткографія, ниткопис, ізонітка; пластилінографія, бісерографія).

Під час навчання читання і письма дітей з інтелектуальними порушеннями часто виникають проблеми, пов'язані з проблемами з перцептуально-моторним розвитком та око-ручною координацією. За D. Sabatino, у дітей можуть траплятися чотири типи перцептивних проблем: у розвитку зорового розрізнення (здатності розрізнити розміри, форми символів і букв тощо), слухового розрізнення (здатності диференціювати звуки, наприклад, на початку і в кінці приголосних загальноновживаних слів), зорової і слухової пам'яті (здатності запам'ятати та пригадати образ символу, форми, букви та інші знаки, звуки й комбінацію звуків).

Для подолання цих проблем у дітей із проблемами у навчанні розроблено безліч тестів і вправ у рамках методу перцептивно-моторного розвитку (тренінгу) (N. Bartel, D. Hammill, G. Wallace та ін.). Частина з них спрямована на розвиток очних рухів і фокусування, а також око-рухової координації і передбачає: калькування, копіювання узору, зображення карт, вироблення узорів із бус, виконання вправ «крапка-до-крапки» чи «слідкуй-за-цифрами», збирання пазлів тощо. Для розвитку слухового сприймання треба використовувати ритмічні вправи, ігри з римування слів, імітації звуків, локалізації та ідентифікації звуків тощо.

Застосування нетрадиційних технік під час виконання посильних завдань робить їх цікавими, що дає змогу підтримувати увагу дітей, не вимагаючи від них великої напруги (адже розумово відсталі діти при виникненні труднощів не намагаються їх долати і, зазвичай, у цьому випадку кидають роботу).

Так, як зауважує І. Андреева [1], посилаючись на авторів оригінальної концепції емоційного інтелекта Дж. Мейера, П. Селовея і Д. Карузо, рівень енергетичного розвитку людини зумовлений рівнем її мотивів і емоцій. Тому, якщо у людини відсутня енергія в необхідній кількості, вона не зможе багато чого зробити, незалежно від того, наскільки розумною, компетентною або свідомою вона не була б.

У такому випадку в роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку вчителю треба використовувати емоції дітей їм на благо, збуджуючи їх до функціонування психологічними засобами. Зокрема, через такі зовнішні чинники як краса і гармонія (зокрема, завдяки застосуванню яскравих, естетично привабливих матеріалів) учитель може впливати на настрій дітей, викликаючи у них позитивні емоції й тим самим активізувати їхню потенційну ментальну актив-

ність (розумову енергію), щоб вони мали можливість мислити та діяти. Зауважимо, що робота в цьому напрямі (з опорою на красу і гармонію) вже ефективно впроваджується в практику спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату № 16 м. Києва під керівництвом Н. М. Нікулєнкової.

По-третє, з метою *підвищення працездатності та зниження втомлюваності дітей на заняттях* варто добирати (виходячи з того, як діти міркують та навчаються) навчальну інформацію, яка має *сєнс для дитини* і застосовувати *активні, ігрові методи активного навчання*. Це активізує і урізноманітнить розумову та практичної діяльність дітей під час засвоєння навчального матеріалу.

Сьогодні гра для дітей з інтелектуальними порушеннями визнана в якості здоров'яорієнтованої педагогічної технології [7]. Ігрові методи активного навчання можуть охоплювати: інсценування різної діяльності й ситуацій (вдома і на роботі), сюжетно-рольові та дидактичні ігри, технологію квестів (І. Гладченко, Т. Ісаєва, В. Ляшенко, С. Недоленко, Н. Поліщук).

Відповідно, у формуванні й предметному розвитку пізнавальної активності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку важливе значення надається організації предметно-просторового розвивального середовища, а також діяльності вчителя (зокрема, створенню умов для стимуляції пізнавальних інтересів учнів завдяки застосуванню різноманітних прийомів цікавості – ілюстрацій, гри, кросвордів, завдань-жартів, цікавих вправ; спеціальному навчанню дітей прийомам розумової діяльності і навчальній роботі, використанню проблемно-пошукових методів навчання тощо) (О. Міронова, Н. Сергєєва, А. Смагіна [8], О. Фіклєєва, та ін.).

Застосування *імітаційних вправ* із залученням різних сенсорних систем, у поєднанні з рухами (тіла і рук) та ритмічними віршами чи мелодіями також сприяють активізації пізнавальної діяльності й утворенню різних зв'язків між нейронами за рахунок одночасної активізації різних видів активності учня. Також може бути ефективним досвід канадської спеціальної освіти використовувати під час заучування віршів, пісень тощо елементів української жестової мови одночасно з промовлянням слів.

Імітаційні вправи (чи ігрові наслідувальні рухи) можуть сприяти запам'ятовуванню знань, а саме: щодо визначальних ознак живих істот (наприклад, про довгі вуха і сильні ноги у зайця – вірш «Зайчєня» А. М'ястківського), знань про явища природи (наприклад, вітер – вірш «Вітер та дерева»), інформації про застосування рослин (наприклад, малини – вірш «По малину в сад підемо»).

Приклади імітаційних вправ для засвоєння знань про довкілля

Зайчєня Півник зайчика питає, Чому зайчик так стрибає. – Я підстрибую, стрибаю, Бо стрибучі ніжки маю.	Вітер та дерева Вітер сильний налітає. Всі дерева розхитав (<i>нахили вперед-назад</i>), Гілки гнуться взад-вперед, Вітер їх качає, гне (<i>качати піднятими руками</i>)
---	--

Для дітей з інтелектуальними порушеннями ефективною є також форма *із застосуванням медійних засобів*. Освітні фільми можуть бути короткими, стосу-

ючись одного поняття, або у вигляді більш вичерпних і глибоких презентацій того чи того поняття. Вони можуть використовуватись як в індивідуальній роботі з учнем, так і в малих і великих групах дітей. Нині в Україні досить активно розробляються освітні матеріали для інтерактивного навчання (наприклад, EdPro Education Kit та Mozaik).

До активних методів навчання відносимо й *навчання з використанням комп'ютера та спрямоване за допомогою комп'ютера*, в основі якого лежить логічна послідовність програмованого навчання і за допомогою якого може бути здійснено багато розвивальних і коригувальних програм. Наразі таке навчання розповсюджено в різних країнах, а в Україні ще потребує свого розвитку. *Навчання з використанням комп'ютера* (С. Spring, L. Perry, M. Watkins) дає можливість безпосередньо вчити дитину: учень одержує на дисплеї навчальну інформацію і запитання стосовно неї; дає відповідь на запитання, відповідь оцінює комп'ютер і – вітає правильну відповідь, надає додаткову інформацію, відсилає до іншого розділу програми, надає альтернативні варіанти відповіді. *Навчання, що спрямовується за допомогою комп'ютера* (С. Cartwright, T. Hasselbring, J. Welton), дає змогу виконати з допомогою комп'ютера навчальні плани для окремих учнів чи груп учнів. Комп'ютер виступає як зберігач даних і спрямовує учня на одержання різноманітного навчального досвіду, який допоможе йому досягти наступних цілей із запланованих навчальною програмою (наприклад, це можуть бути методи і моделі роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями із застосуванням комп'ютера, запропоновані С. Цветковою; версії інтерактивних завдань та, зокрема, навчальний посібник з навчання грамоті дітей з помірною розумовою відсталістю, які не говорять).

Отже, обираючи навчання треба враховувати, що згідно з дослідженнями, найбільш ефективними формами навчання є: виконання *практичних дій*, а також *навчання інших* та негайне застосування знань. Це зумовлює пріоритет застосування активних інноваційних освітніх технологій, зокрема: *інтерактивних технологій*, які спрямовані на розвиток пізнавальних здібностей і в яких досвід формується в активній взаємодії й співробітництві учнів (зокрема, технології навчальних квестів); *комунікативних технологій*, спрямованих на створення умов для розвитку мовлення і навичок спілкування, формування соціально активної особистості учня; а також *проектних технологій*, спрямованих на виконання учнями творчих проєктів, формування здатності вирішувати поставлені завдання і презентувати результати.

Утім, застосовуючи будь-які технології й методи роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку треба пам'ятати про загальну слабкість їх нервової системи і, відповідно, необхідність дотримання екологічного, здоров'язбережувального підходу. Тому слід дозувати навантаження, щоб не перевтомлювати дітей і запобігти настанню стану охоронного гальмування, гнучко «перемикаючи» дітей на інший вид діяльності у випадку, коли їх увага виснажується.

Висновок. Діти з інтелектуальними порушеннями характеризуються низькою пізнавальною активністю. Остання є соціально значущою якістю особистості і

формується в учнів під час навчальної діяльності. І оскільки пізнавальна активність є якістю не вродженою, непостійною і такою, що динамічно розвивається, це зумовлює потребу в спеціально організованій роботі з оптимізації функціонування ресурсної складової навчально-пізнавальних компетентностей дітей.

У результаті узагальнення даних зі спеціальної психолого-педагогічної літератури були виділені чинники, які впливають на розвиток пізнавальної активності дитини з порушенням інтелектуального розвитку, а саме: стан розвитку їх базових психічних процесів, емоційне благополуччя дитини та створення умов, що забезпечують дитині успіх та відчуття радості в освітньому процесі. Зважаючи на ці чинники та спираючись на авторську модель навчально-пізнавальних компетентностей, було систематизовано такі напрями роботи з формування й розвитку пізнавальної активності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, як: 1) нормалізація тонічної регуляції, чому сприятиме використання занять та вправ з технологій сенсорної інтеграції та сенсомоторної нейропсихологічної корекції (що може і має стати елементом психолого-педагогічного супроводу); 2) активізація емоцій (енергетичної системи мозку), через що використання елементів практично-естетичної діяльності має стати обов'язковим на всіх уроках; 3) створення умов для підвищення працездатності та зниження втомлюваності дітей на заняттях, чому сприятиме зміна методів роботи вчителя через застосування активних, ігрових методів активного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / И. Н. Андреева. – Новополюк: ПГУ, 2011. – 388 с.
2. Архипов Б. А. Уровень тонической регуляции, как основа формирования психики ребенка / Б. А. Архипов, Е. В. Максимова, Н. Е. Семенова // «Психотерапия», 2010. – № 5 (89), – С. 24–33.
3. Багаутдинова О. Программа «Умные движения» (нейропсихологическая коррекция младших школьников) / О. Багаутдинова. – [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.uchmet.ru/library/material/142531/> - 10.05.2012.
4. Богданова А. А. Особые образовательные потребности и современная практика обучения школьников с недоразвитием интеллекта / А. А. Богданова, В. Н. Вовк // Особый ребенок в поликультурном обществе: материалы XXI междунар. конф. «Ребенок в современном мире. Детство и массовая культура», 21–23 апр. 2014 г. – СПб., 2014. – С. 117–119.
5. Куницька Т.О. Метод сенсорної інтеграції в роботі корекційного педагога: методичний посібник, практичне видання / Т. О. Куницька. – Кам'янець-Подільський, 2015. – 58 с.
6. Мякушко О. І. Компетентнісний підхід у формуванні передумов пізнавальної і соціально-комунікативної діяльності у дітей з особливими освітніми потребами / О. І. Мякушко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць / За ред. В. В. Засенко, А. А. Колупаєвої. – К.: Вид. «ФОРМ Симоненко О.І.», 2018. – Вип. 14. – С. 256–265.
7. Особливості психолого-педагогічний супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю в системі корекційно-розвивального навчання спеціального загальноосвітнього закладу / навчально-методичний посібник / авт.: О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Гладченко,

С. В. Трикоз, А. В. Міненко та ін.: за наук. ред. О. В. Чеботарьової, І. В. Гладченко. – К., ІСП НАПН України, 2016. – 148 с.

8. *Смагина А.* Развитие познавательной активности детей с интеллектуальной недостаточностью // NovaInfo.Ru. – 2016. – Пед. науки, № 56–1. – [Электронный ресурс]. – URL: <https://novainfo.ru/article/9077> (02.12.2016)

9. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: навчально-наочний посіб. / Т. Скрипник. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 56 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Andreeva I. N.* (2011) Emotional intelligence as a phenomenon of modern psychology – 388 p. [In Russian].

2. *Archipov B. A., Maximova E. V., Semenova N. E.* (2010). The level of tonical regulation is the basis of child's mental formation // Psychotherapy, 5 (89), 24-33. [In Russian].

3. *Bagautdinova O.* (2012). The program “Smart Movements” (neuropsychological correction of elementary school children) – <https://www.uchmet.ru/library/material/142531/> [In Russian].

4. *Bogdanova A. A., Vovk V. N.* (2014). Special educational needs and the modern practice of teaching schoolchildren with underdevelopment of intelligence // A Special Child in Multicultural Society: Materials of the 21st Int. conf. «A child in the modern world. Childhood and mass culture» (St. Petersburg), April 21–23, 117–119. [In Russian].

5. *Kunitskaya T. O.* (2015). The method of sensory integration in the work of a correctional teacher: manual, practical edition. – 58 p. [In Ukrainian].

6. *Miakushko O. I.* (2018). Competence-based approach to develop the prerequisites for cognitive and socio-communicative activities in students with special educational needs // Education of persons with special needs: ways of development, 14, 256–265. [In Ukrainian].

7. *Chebotaryova O. V., Blech G. O., Gladchenko I. V., Trikoz S. V., Minenko A. V.* etc. (2016). Features of psychological and pedagogical accompaniment of children with moderate mental retardation in the system of correctional and developmental education in special educational institution (2016 / educational-methodical manual / sc.ed. O. V. Chebotaryova, I. V. Gladchenko. – 148 p.

8. *Smagina A.* (2016). Development of cognitive activity in children with intellectual disability // NovaInfo.Ru, Ped.Sciences, No. 56–1. – URL: <https://novainfo.ru/article/9077>

9. *Skrypnyk T.* (2015). Technologies of psychological and pedagogical support of children with autism in the educational space: educational and visual aid. – 56 p.